

Sustainability Ethics – a New Paradigm for a Decent Life for Humanity

UDC: 101.1:141.7:001.8+177

DOI: <https://doi.org/10.15421/172485>**Chkheailo Iryna¹**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1325-2018>, letolux@ukr.net**Chkheailo Anna²**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-4806-3065>, anna.chkheailo@karazin.ua¹*Kharkiv National Automobile and Highway University (Kharkiv, Ukraine)*²*V.N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract

The relevance is to consider sustainable development as an effective strategy not only for the survival of humanity and ensuring its further physical existence, but also for preserving humanity and decent human life. By stating the general ethical principles of building a sustainable development strategy, the author actualizes and points out what distinguishes the ethics of sustainability from traditional ethics - the emphasis on distant responsibilities and the duty to “preserve what has been acquired” as a recognition of the present as having its own value.

The purpose is to study the ethics of sustainability as an ethical contract between the living and those who have not yet been born and the moral obligation to take into account the impact of our actions on future generations. To analyze the main directions and priorities for ensuring sustainable development in Ukraine through education, taking into account the challenges of today.

The results, based on the example of modern challenges for Ukraine (Russian aggression, full-scale war), prove that if ethical guidelines, ethics of sustainability are neglected, if international obligations to protect global moral values are not fulfilled, then successes in economic prosperity, environmental improvements, the fight against poverty, hunger, disease, gender equality, which have been so hard won by the international community for thirty years on the path to sustainable development, will be quickly lost.

Conclusions. The concept of sustainable development in modern conditions implies not only the coordination of economic growth policy with the policy of environmental and natural resources protection, but first of all, the moral and ethical component. Recognition of sustainable development as an effective ecological and economic activity caused by the development of engineering and technology should be complemented by the human factor, as well as such attributes of human existence as spirituality and morality, which are provided and guaranteed by education as a social institution capable of uniting the past, present and future, i.e. transferring knowledge, values, skills and abilities from generation to generation.

Keywords: sustainable development, ethics, ethics of sustainable development, ethics of sustainability, ethics of responsibility, ethics of tolerance, humanity, education for sustainable development

Етика сталості – нова парадигма гідного життя людства

Чхеайло Ірина¹, Чхеайло Анна²¹*Харківський національний автомобільно-дорожній університет (Харків, Україна)*²*Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Харків, Україна)*

Анотація

Актуальність полягає у розгляді сталого розвитку як ефективної стратегії не лише виживання людства та забезпечення його подальшого фізичного існування, а й збереження людяності та гідного життя людини. Констатуючи загальні етичні принципи побудови стратегії сталого розвитку, актуалізовано та вказано на те, що вирізняє етику сталості від традиційної етики – наголос на віддалених обов'язках та обов'язку «збереження набутого» як визнання сьогодення таким, що має власну цінність.

Метою роботи є дослідження етики сталості як етичного договору між живими і тими, хто ще не народився та морального обов'язку враховувати вплив наших дій на прийдешні покоління. Проаналізувати основні напрями та пріоритети забезпечення сталого розвитку в Україні завдяки освіті з урахуванням викликів сьогодення.

Результати. На прикладі сучасних викликів для України (агресія РФ, повномасштабна війна), доведено, що коли знехтувані етичні настанови, етика сталості, якщо не виконуються міжнародні зобов'язання захищати глобальні моральні цінності, то успіхи в економічному процвітанні, екологічні позитивні зрушення, боротьба з бідністю, голодом, хворобами, гендерна рівність, які так важко завойовувались міжнародною спільнотою протягом тридцяти років на шляху до сталого розвитку будуть швидко втрачені.

Висновки. Концепція сталого розвитку в сучасних умовах передбачає не лише узгодження політики економічного зростання з політикою охорони навколишнього середовища та природних ресурсів, а в першу чергу морально-етичну складову. Визнання сталого розвитку як ефективної еколого-економічної діяльності, зумовленої розвитком техніки і технологій має доповнюватися людським чинником, а також такими атрибутами людського буття як духовність і моральність, що забезпечуються та гарантується освітою як соціальним інститутом, здатним об'єднати минуле, теперішнє та майбутнє, тобто передавати знання, цінності, вміння і навички від покоління до покоління.

Ключові слова: сталий розвиток, етика, етика сталого розвитку, етика сталості, етика відповідальності, етика толерантності, людяність, освіта для сталого розвитку

Стаття надійшла / Article arrived: 08.07.2024

Схвалено до друку / Accepted: 21.10.2024

Вступ.

Проблема сталого розвитку одна із найбільших актуальних для сучасного світу. Цією проблемою займаються міжнародні організації, світові лідери, їй присвячені міжнародні конференції, сесії, зустрічі на найвищому рівні представників практично усіх країн світу. Проблема сталого розвитку перетворилася на важливу складову внутрішньої та зовнішньої політики багатьох держав на усіх континентах.

Стійкість та сталий розвиток, як ніколи актуальні, але вони набули іншого змісту в умовах викликів сьогодення для України і світу. Перехід до сталого розвитку це не технічна і не суто наукова проблема – це етичний перехід, це зсув у ціннісних орієнтаціях багатьох людей. Сталий розвиток – це етичний ідеал, спрямований на створення такого суспільства, життєдіяльність якого не призводитиме до руйнування і знищення, війн та агресії.

Необхідно, щоб етика увійшла і стала головним предметом розгляду при формуванні політики сталого розвитку. Актуальним стає пошук такої етичної концепції, яка зможе поєднати вимоги трьох головних етичних цінностей сталого розвитку – свободи, справедливості та поваги до природи. В цій тріаді має відбутися зсув з навколишнього середовища та природи, яка потребує охорони, на людину, яка також потребує охорони, бо роботам сталий розвиток не потрібен.

Про наукову актуальність «сталого розвитку для людини» свідчить велика кількість наукових джерел з досліджуваної тематики та зацікавленість науковців концепцією сталого розвитку її етичною складовою у всьому світі та в Україні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Досить актуальною і значимою для нашого дослідження етики сталості стала книга професора університету Нотр-Дам (США) Вітторіо Гьосле «Практична філософія в сучасному світі», де зібрані статті з етики, що поєднують практичну філософію з метафізикою, трансцендентальною та політичною філософією, здійснюється пошук відповідей на конкретні питання етики в сучасному світі (Гьосле, 2003).

Етику відповідальності в контексті сталого розвитку досліджуємо, спираючись на ідеї німецько-американського філософа Г. Йонаса та його думку про те, що принцип відповідальності повинен стати центром етичних поглядів. Технологічна сила людства, що зростає, на думку Г. Йонаса, вводить нові фактори в «моральне рівняння»: розширюється сфера колективних дій, відбувається кумулятивне нагромадження результатів технологічної зміни світу, зростає їхня масштабність і незворотність. Сформована безпрецедентна ситуація вимагає перегляду традиційних етичних категорій, нової етики, нового масштабу відповідальності. «Жодна попередня етика не навчить нас нормам добра й зла, які вмістили б зовсім нові модальності влади і її

можливих творінь. Цілина колективного праксису, на яку ми вступаємо з високими технологіями, фігурує для етичної теорії ще нічийною землею» (Йонас, 2001).

Професор Бьолер Дитрих фундатор і президент Центру Ганса Йонаса, професор-емерітус Вільного університету Берліна, філософ дискурсу у «Розмислах щодо нашого осердя в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз» наголошує на статтях Основного Закону ФРН, які захищають людські й громадянські права. Саме в них чітко прописаний зв'язок свободи і відповідальності з повагою до людської гідності. На думку філософа легітимна свобода неможлива без відповідальності за співгромадян, а також гнаних і біженців, які шукають притулку. Легітимна державна влада неможлива без захисту людської гідності кожної особи, як це приписує перша стаття Конституції ФРН, проте й жодна вірогідна вимога людської гідності неможлива без поваги до прав на життя інших (Бьолер, 2017).

На думку Зигмунта Баумана та Леонідаса Донскіса сучасний світ перетворюється на світ, у якому відбувається відродження фаталістичної та детерміністської концепції маніхейства. Автори розмірковують над постімперським розвитком країн Східної та Центральної Європи (зокрема країн Балтії): наслідками спустошливого соціального експерименту. Окрема увага в роботах авторів приділена драматичному військовому протистоянню Росії з Україною, осмисленому в контексті від кафкіанства (стале зло) до орвелліанства (плинне зло, яке вербує прихильників) (Бауман, & Донскіс, 2014).

Вивченню проблеми сталого розвитку України, сталості як екогуманістичної перспективи людства присвячено чимало досліджень і коло їх розширюється. Зокрема дослідженню глобальних цивілізаційних викликів і загроз присвячені наукові пошуки професорки Львівського національного університету імені Івана Франка Людмили Рижак та імплементація результатів її наукових розробок у навчальний процес, Філософія сталого розвитку, на думку філософині, теоретично обґрунтовує екогуманістичний шлях розвитку людства, трансформацію нині існуючої соціально-політико-економічної моделі в іншу, більш справедливу і перспективну для виживання й подальшого поступу людства (Рижак, 2023).

Науково-методичний доробок Ольги Висоцької доводить, що освіта для сталого розвитку потребує нової педагогічної культури та мислення, нових педагогічних моделей, нового педагогічного змісту. Сучасна освіта покликана забезпечити досягнення таких освітніх результатів, які б відповідали цілям розвитку особистості й сучасним вимогам суспільства. Найголовнішими серед них є формування усталених моделей поведінки людини, зміна її ціннісних пріоритетів у бік соціально-відповідальних,

екологічно та гуманістично орієнтованих форм взаємодії із природним та соціальним оточенням (Висоцька, 2011).

У своєму дослідженні ми спираємося на вище проаналізовані фундаментальні вітчизняні та зарубіжні напрацювання з даної проблематики, також резолюції, декларації міжнародних організацій, актуальні публікації, виступи на конференціях, міжнародні документи з проблем сталого розвитку та дотичних проблем сучасності. З огляду на це.

Мета. Розглянути сталий розвиток як принцип самоорганізації людства з метою виживання, подолання мегазагроз та забезпечення гідного життя для кожної людини сьогодні та у майбутньому. Тракувати етику сталого розвитку як етичний договір між живими і тими, хто ще не народився та моральний обов'язок враховувати вплив наших дій на прийдешні покоління. Проаналізувати основні напрями та пріоритети забезпечення сталого розвитку в Україні завдяки освіті з урахуванням викликів сьогодення. В статті будемо використовувати низку методів дослідження, зокрема метод аналізу, співставлення, порівняльний, культурно-історичний.

Результати дослідження.

Завдяки міжнародним дискусіям наприкінці ХХ ст. людство увійшло у ХХІ ст. з усвідомленням, що найбільш значущу вартість має не просто життя як виживання, а гідне життя людини. На це знадобилося чимало часу та зусиль. Стартом стала Конференція ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.), яка ухвалила глобальну програму дій – «Порядок денний для ХХІ століття». Вона запропонувала стратегію сталого розвитку на засадах справедливого глобального партнерства зі збереження та відновлення довкілля, екологічної безпеки життєдіяльності.

Стратегія сталого розвитку відкрила перспективу побудови нових моделей глобалізованого світу. Вектором розвитку планетарної цивілізації в ХХІ ст. мав стати глобальний гуманізм.

Наступна конференція Ріо+5, констатувала незадовільне виконання рекомендацій «Ріо-92» більшістю держав світу. Передусім причиною був декларативний, тобто юридично не зобов'язуючий, характер документів «Ріо-92», а також відсутність чітких критеріїв оцінки поступу до сталості.

У розвитку стратегії сталого розвитку у 2015 р. на саміті ООН були затверджені 17 глобальних цілей сталого розвитку. Її досягнення мало сприяти формуванню мирних та інклюзивних суспільств для збалансованого розвитку. У доповідях та підсумкових документах нової конференції ООН зі сталого розвитку – Ріо+10 було підтверджено прихильність міжнародної спільноти до сталого розвитку, аргументовано необхідність створення гуманного, справедливого і турботливого глобального суспільства. Наголошувалося на необхідності взаємної відповідальності, глобального консенсусу та

партнерства між усіма народами на планеті. Наступні генерації мають успадкувати світ, вільний від приниження та ганьби, що їх спричиняють бідність, деградація довкілля та моделі нестійкого розвитку (Резолюція, 2015).

Безперечно за час від «Ріо-92» проведена чимала науково-експертна робота методологічного забезпечення сталого розвитку. Проте тридцять років поспіль доводиться констатувати, що світ у цілому, не наблизився до реалізації стратегії сталого розвитку. Зокрема, поляризація світу зростає, про що свідчить нерівномірність глобального економічного та соціального розвитку. До цієї проблеми дестабілізації у ХХІ ст. додалися пандемія, міжнародний тероризм та повномасштабна війна в Україні. Сьогодні найбільшою та найстрашнішою загрозою і головним терористом є РФ, яка окупувала окремі території суверенної держави Україна, знищує довкілля, інфраструктуру та цивільне населення, а та загрожує ядерною зброєю всьому світу. Хоча ця країна у на початку 2000-их і до 2014 р. була в авангарді теоретичних напрацювань з проблем «сталого розвитку».

Про можливість самознищення людства ще в середині 90-х років попереджав сучасний німецький філософ Вікторіо Гьосле. Його міркування є слухними й на сьогодні. «Безперечно, а ргіогі не можна виключати, що людство знищить само себе. Якщо й надалі триватиме його моральна, політична та духовна деградація, якщо забрудненню природного та духовного довкілля не буде покладено край, якщо субстанційне та моральне поняття свободи остаточно поступиться формальному, тоді неодмінно настане час жахливих катастроф, можливо навіть самознищення людства» (Гьосле, 2003).

Про численні виклики і загрози людству у 2021 році застерігає доктор філософії всесвітньо відомий вчений Ервін Ласло на міжнародній он-лайн конференції з дуже красномовною назвою: «Глобальна криза. Це торкається кожного».

Він наголошує на тому, що численні кризи чекають нас, чекають нашої уваги, тому що ми створили систему, яка нестабільна і нестійка, до того ж вона абсолютно незбалансована. Завжди якийсь інтерес, якийсь великий міжпланетний або національний, або міжнародний інтерес, або щось, що може потрясти світ так, щоб служити цим інтересам. Також, філософ наголошує, що у нас немає системи, яка була б дійсно стійка і служила людському співтовариству. Нам потрібний інший погляд на світ. Тому виникатимуть різні системи управління. Ми усі знаходимося в одному і тому ж човні. І цей човен, якщо використати таку метафору, протікає. Ми розміщуємо в ньому все більше і більше людей, використовуємо все більше і більше ресурсів. Ми забруднюємо воду навколо човна і направляємо човен у глибші і ще більш небезпечні води. Завдання полягає в тому, щоб вчасно

і позитивно змінити напрям. Тому що, якщо ми не рухатимемося вгору, нас підштовхнуть і направлять вниз (Ласло, 2021).

Події останніх двох з половиною років життя українців в умовах агресії та повномасштабної війни стали можливими також внаслідок ліберального ставлення західного цивілізованого світу до агресії Росії ще у 2014 році. Як зазначив сучасний литовський філософ Леонідас Донскіс, ЄС і Захід відреагували лише заявами «глибокого занепокоєння», що на думку філософа, свідчить про дуже вибірковий підхід до оцінки людської самоповаги, гідності та життя. «Доки воєнні злочини кояться на «нічийній землі», якою є Україна, можна реагувати з ганебно співчутливою риторикою, не вдаючись до якихось політичних чи правових дій» (Бауман, & Донскіс, 2014).

Нам всім треба сказати це вголос і визнати: Росія – це фашистська держава, а її реальна ідеологія – фашизм, пише професор Йельського університету Тімоті Снайдер у своїй колонці для The New York Times та пояснює на конкретних прикладах, чому Росія повністю відповідає всім такої науковим критеріям держави, які зазвичай застосовують вчені. Є культ навколо єдиного лідера Володимира Путіна. Є культ мертвих, організований довкола Другої світової війни. І є міф про минулий золотий вік імперської величі, який має бути відновлений війною через зцілювальне насильство — вбивчою війною проти України (Snyder, 2022).

Повномасштабне вторгнення в Україну в 2022 році змусило західноєвропейські ліберально-демократичні суспільства перейти до рішучих дій. ЄС і Захід постали перед вибором: дотримуватися своїх цінностей свободи людини та відповідальності винятково за свою безпеку, або ж реалізувати глобальне партнерство задля відновлення миру та стабільності. Весь цивілізований світ став на захист і підтримку України, бо лише спільними зусиллями можна протистояти варварству. Вперше за всю історію після Другої світової війни, ООН визнала Росію країною-терористом та видала ордер на арешт диктатора Путіна. Україна об'єднала весь цивілізований світ задля відсічі агресору та унеможливлення ядерної світової війни.

Людство не приречене пасивно слідувати до краю прірви. На шляху до неї є роздоріжжя, де людство може зробити свій вибір. Соціальна дійсність містить чимало альтернатив, які можна і треба виявити, проаналізувати та вибрати найоптимальніший шлях розвитку (Ласло, 2021).

Етика приречена перемогти невігластво, інакше у світу немає шансів навіть вижити, не те, щоб жити гідно. Жодна вірогідна вимога людської гідності неможлива без поваги до прав на життя інших і без піклування про божі творіння – або, як наголошували Альберт Швейцар і Ганс Йонас: «благоговіння перед життям» (Бюлер, 2017).

Кожен із принципів сталого розвитку: справедливості, збереження довкілля, соціально-економічний розвиток, збереження культур усіх народів; вимагає від людини любити життя і бути особистістю з усталеними, перевіреними досвідом етичними цінностями, що виключають протиріччя.

Те, як міжнародне співтовариство врегулює проблему спільної відповідальності та врівноважить конкуруючі цілі економічного розвитку та екологічної стійкості, значною мірою визначатиме ступінь занепаду природного капіталу та виживання планети в цьому столітті. Однак трагічна перспектива очікує людство тоді, коли будуть знехтувані етичні настанови: якщо не буде жодного міжнародного зобов'язання захищати глобальні моральні цінності, то успіхи в економічному процвітанні, екологічні позитивні зрушення, боротьба з бідністю, голодом, хворобами, гендерна рівність, які так важко завойовувались міжнародними агентствами протягом другої половини 20-го століття, будуть швидко втрачені.

Якщо розвинути і розширити думку Еріха Фрома про те що зруйнувати свою особистість і цілісність людина може зрадивши своїм цінностям, то можна сказати, що зруйнувавши свої цінності та моральні принципи, людство стає на шлях свідомого руйнування самого себе.

Розвиваючи та оберігаючи свій інтелектуальний простір, людина може зберігати єдність із собою, вірність своїм моральним цінностям і культивувати природне бажання бачити, покращувати та зцілювати суспільство і планету, опорою у цьому йому слугуватиме нова етика сталого розвитку (Шидловська, 2023).

Головним імперативом етики для сталого розвитку є вимога забезпечити існування людей в майбутньому. Відповідальність за майбутнє – це передовсім відповідальність за гідне життя людини в умовах техногенної цивілізації. Проте ця вимога зовсім не означає, що людство має нігілістично ставитися до наявного буття. Сьогодення не повинно бути засобом для майбутнього, воно має власну цінність. Нова етика вимагає від нас обов'язку збереження набутого. Цей обов'язок, наголошує німецький етик Ганс Йонас, має перевагу над усіма вимогами і бажаннями поліпшити світ. Отже, головним є те, що благо не слід очікувати в майбутньому, оскільки вже існуюче є «благо», тому очевидний прогноз неблага має перевагу над досить непевним, до того ж суттєво менш вагомим, прогнозом блага. На закид у «песимізм» щодо такої прихильності до прогнозу неблага, Г. Йонас стверджує, що більші песимісти ті, кому досить визначити даність як погану чи нічого не варту, щоб ризикувати задля ймовірного її поліпшення (Йонас, 2001).

В преамбулі до Статуту ЮНЕСКО зазначається, що мир має ґрунтуватися на інтелектуальній та

моральній солідарності людства. Це вимагає, щоб ми активізували свою свідомість так, щоб і розум і емоції були задіяні одночасно. Без емоцій не може бути мотивації до змін. Так само як і без інтелектуальної основи для сталості наше прагнення до змін буде неефективним. Прийняти етику сталості – це визнати, що наша швидка індустріалізація поставила нас у роль планетарних менеджерів, відповідальних за здоров'я або руйнівний занепад багатьох життєво важливих екосистем земної кулі. Ми здатні адаптуватися до складного світу, але для цього будуть потрібні технічні знання, прив'язані до етичної уяви. Нам потрібно поширювати на світ природи той самий моральний сенс, який ми інтуїтивно застосовуємо до соціального світу і наших відносин з іншими людьми (Cabezas, 2022).

Слід визнати, що у дискурсі сталості існує широкий спектр думок від крайнощів достатнього оптимізму з одного боку та до сценаріїв приреченості та похмурості, які говорять про те, що вже пізно, щоб запобігти новому Темному Віку дефіциту ресурсів та хронічних конфліктів.

Сталість є концепцією, яку «важко продати». Це філософія меж у світі, керованому мріями про нескінченне зростання та можливості. Сталість диктує, що ми обмежені земними ресурсами щодо суспільства та способу життя, який ми можемо мати. З іншого боку, сталість – це чудова, надихаюча концепція, квінтесенціально людська ідея (Cabezas, 2022).

Для того щоб прийняти якусь, навіть найсприятливішу за своєю суттю ідею, людина має бути готова до неї. Тобто, щоб взята ідея не була лише результатом сліпого наслідування та схвалення, індивід повинен мати певний життєвий досвід, бути здатним аналізувати отримані знання, мати відчуття особистої відповідальності та вплив у тому суспільстві та в ту епоху, де він живе.

Стати моральним означає стати по-справжньому мислячим (Альберт Швейцар). Фундаментом для людини у прийнятті моральних принципів, як природних розпоряджень можуть стати високий рівень її культури та духовного розвитку. Уміння співпереживати, розвинена самосвідомість – розуміння самого себе, своєї ролі в суспільстві, свого життєвого призначення, а також свого значення для себе особисто. Важливо насамперед відмовитися від споживчого ставлення до себе, навчитися поважати себе, розвинути прагнення самопізнання, щоб розуміти свою мотивацію у прийнятті рішень, виростити інтерес до життя.

У цьому зростанні окрема людина, суспільства загалом природно можуть дійти до інтеграції в свою діяльність принципів сталого розвитку. Такий шлях – найсприятливіший, оскільки базується на цінностях та є внутрішньою ініціативою, а не реакцією на зовнішні чинники – моду, тренди, комерційний

інтерес, почуття провини, зобов'язання на законодавчому рівні, тощо. Всі ці методи діють лише в короткостроковій перспективі, мають недоліки і не виправдовують себе на практиці (Шидловська, 2023).

Це означає, що нинішні покоління відповідальні за своє життя, так і за те, щоб майбутні покоління взагалі могли жити. Моральним кредо кожного має стати вимога: «Дій так, щоби наслідки твоєї діяльності були сумісними з підтримкою достеменно людського життя на Землі». Цей імператив свідчить про те, що кожна людина хоча й може ризикувати власним життям, але не має права ризикувати життям людства. Не має права й людство обирати небуття майбутніх поколінь на користь буття теперішніх і навіть ризикувати цим. Тому Г. Йонас вважає, що принцип глобальної справедливості, який не потребує доведення, треба визначити так: майбутнє взагалі має бути. Додамо, це майбутнє має бути гідне людини (Рижак, 2023).

Принцип справедливості щодо майбутніх поколінь є засадничим не лише для етики відповідальності, а й стратегії сталого розвитку людства. Згідно з цим принципом, сталим є лише такий розвиток, який забезпечує потреби нинішніх поколінь, не загрожуючи життю й здоров'ю прийдешніх поколінь. За цим принципом, майбутні покоління мають такий самий морально-правовий статус, як і нинішні. Це принцип рівних можливостей поколінь.

Безперечно, війна, яку розв'язала РФ проти України, зумовила соціально-економічну руйнацію та екологічну небезпеку. На порядку денному для України, перемога над ворогом і відновлення територіальної цілісності країни.

Зрозуміло, що війна відтермінувала досягнення цілей сталого розвитку не лише в Україні, а в цілому світі, але не прагнення гідного життя. Гідне життя – це життя вільних людей, свободу та права яких гарантує демократична держава. В європейському вимірі гідне життя людини подвійно відповідальне: з одного боку, перед власним унікальним покликанням, а з іншого, – перед спільнотою, всередині якої здійснюється покликання (Рижак, 2023).

В умовах глобалізаційних викликів етика набуває планетарного виміру. Щоб продовжувати жити достойно у сталому світі разом з цивілізованими країнами, які сповідують найвищі людські цінності, а саме за це ми сьогодні платимо найвищу ціну і займатися питаннями, пов'язаними зі сталим розвитком, людям потрібні знання, навички, цінності та установки, які дозволяють їм робити внесок у сталий розвиток. Тому освіта відіграє вирішальну роль в досягненні цих цілей. Ознакою нових освітніх практик є удосконалення процесу передачі та актуалізації знань, компетенцій, суспільних цінностей, соціальних норм і практик, атрибутів «здорового» суспільства, а найбільш природнім каналом для цього визнано інститут освіти.

Моральне виховання виступає основою культурного розвитку людини та є одним з головних напрямків освіти для сталого розвитку, тим початком, за допомогою якого відбувається її соціалізація, а також закладаються внутрішні якості, ціннісні орієнтації та моделі поведінки. Цей процес передбачає актуалізацію освітньої діяльності у питаннях морально ціннісного виховання, в якому найбільш важливими виявляються такі духовні якості як відповідальність, толерантність, доброзичливість, справедливість тощо.

Міжнародний досвід свідчить, що національні системи освіти мають бути «підготовлені» для своєчасного реагування на виклики сьогодення, серед яких проблематика сталості.

Освіта в інтересах сталого розвитку дає можливість приймати усвідомлені рішення і відповідальні заходи для забезпечення цілісності навколишнього середовища, економічної життєздатності і справедливого суспільства для нинішнього і майбутніх поколінь. Життєво важливо не тільки включити питання, пов'язані з цілями сталого розвитку, в навчальні плани та освітні програми, а й вибирати їх для наукових розвідок студентів, магістрантів, молодих науковців у різних сферах і напрямках.

Моральні питання пронизують всю систему навчально-виховної діяльності ЗВО і є базовими для неї. Світоглядні аспекти моралі є провідними у рамках окремих курсів ЗВО «Філософія», «Філософія сталого розвитку», вибіркового дисциплін гуманітарного блоку – «Етика сталого розвитку», «Етика толерантності».

Одною з головних складових морально-ціннісного аспекту освіти для сталого розвитку є етика толерантності. Толерантність виступає ключовою характеристикою існування демократії, правової держави та громадянського суспільства.

Толерантність у контексті пріоритетів розвитку сучасної освіти включає: визнання безумовної цінності іншої людини (її самоцінності); визнання пріоритету саморозвитку, самореалізації особистості; домінування альтруїстичної мотивації на протигагу егоїстичним спонуканням; орієнтацію на співробітництво, компроміс, пошуки згоди. У Декларації принципів толерантності, прийнятої державами-членами Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралися в Парижі на двадцять восьму сесію Генеральної конференції 25 жовтня - 16 листопада 1995 р., зазначається «...толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння всього різноманіття культур, форм самовиразу і вияву людської індивідуальності. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті, переконань. Толерантність – це єдність у розмаїтті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та

правова потреба. Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру. Толерантність – це не поступка, полегкість або потурання, а, перш за все, активне відношення на основі визнання універсальних прав і свобод людини» (Декларація, 1995)

Таким чином, поняття толерантності охоплює як почуття свободи, поваги до прав іншої людини, так і терпимість, ненасильство й культуру компромісу. Толерантність здійснюється завдяки діалогічній формі спілкування, а її джерелом є налаштованість на комунікацію з Іншим, відповідальність перед Іншим і за Іншого, переживання Його свободи як своєї власної. При цьому під Іншим розуміється як інша особистість, так й інший етнос, нація, культура.

Етика толерантності передбачає досягнення взаєморозуміння та узгодження відмінних інтересів і точок зору без застосування тиску, переважно методами діалогу та взаємного компромісу. Без толерантності були б неможливі права людини, які, насамперед, затверджують право окремої людини на зовнішню й внутрішню несхожість. Толерантність припускає готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди. Однак толерантність не повинна зводитися до конформізму, обмеження власних інтересів і передбачає активність всіх зацікавлених сторін. Толерантність – це також важливий компонент життєвої позиції зрілої особистості, що має власні цінності та інтереси, й готова їх захищати, але одночасно – з повагою ставиться до позиції, цінностей, національних та культурних особливостей інших людей.

«Етика толерантності» – майданчик де створюються: умови для толерантної поведінки та розвитку неконфронтаційної свідомості, вміння знаходити альтернативні виходи зі складних ситуацій, орієнтація на емоційно-ціннісне відношення до іншої людини, вміння побачити її позитивні риси особистості або вчинку, вміння встати на позицію іншого. Практичні заняття привчання до відкритого й вільного виразу своїх думок, розвиток навичок аргументування своєї думки; вміння оптимально реагувати на зауваження, справедливий і несправедливий критику, здатність говорити собі й оточенню «ні», відстоювати свою позицію, не принижуючи гідності іншої людини (Висоцька, 2011).

Висновки.

В умовах системної кризи другої половини ХХ – початку ХХІ ст. світове співтовариство мобілізує зусилля на пошук та обґрунтування ефективних стратегій не лише виживання людства та забезпечення його подальшого фізичного існування, а й збереження людяності. Це завдання можна вирішити не лише за допомогою технічних засобів подолання екологічних, економічних чи фінансових криз, а й зміни світоглядних і ціннісних орієнтирів задля подолання антропологічної кризи. Науково-технічний прогрес,

нові технології самі по собі не здатні подолати загрози, що постали перед людством. Потрібна нова філософія, нова політика, нові моральні орієнтири – зобов'язання кожної людини і людства в цілому. Загалом ідеться про систему цінностей, складову культурного світобачення кожної людини і суспільства в цілому, яка не залежала б від економічних сплесків чи занепадів, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи, турбота про людину, її життя і дотримання її прав вважались такими ж важливими, як і саме життя.

Однією із таких стратегій є стратегія сталого розвитку. Концепція сталого розвитку стала, з одного боку, центральною темою міжнародних форумів найвищого рівня, з іншого, темою для наукових дискусій щодо змісту самої концепції, її принципів та шляхів їх практичного впровадження. В основі сталого

розвитку відповідно до його базового визначення, лежить відповідальність сучасного суспільства за здоров'я, добробут і безпеку наступних поколінь. В сучасних умовах концепція сталого розвитку повинна передбачати не лише узгодження політики економічного зростання з політикою охорони навколишнього середовища та природних ресурсів, а й морально-етичну складову. Тому визначення сталого розвитку в як основі ефективної еколого-економічної діяльності, зумовленої розвитком техніки і технологій має доповнюватися людським чинником, а також такими атрибутами людського буття як духовність і моральність, що забезпечується та гарантується освітою як соціальним інститутом, здатним об'єднати минуле, теперішнє та майбутнє, тобто передавати знання, цінності, вміння і навички від покоління до покоління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бауман, З., & Донскіс, Л. (2014). *Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності*. Київ: Дух і літера.
- Бюлер, Д. (2017). Розмисли щодо нашого осереддя в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. (Переклад з німецької Анатолія Єрмоленка. *Філософська думка*, 2, 54-56. Відновлено з <http://www.journal.philosophy.ua/article/nid7466>.
- Висоцька, О. Є. (2011). *Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник*. Дніпропетровськ: Роял Принт. Відновлено з https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku
- Гюсле, В. (2003). *Велич і межі практичної філософії Канта. Практична філософія в сучасному світі*. (Переклад з німецької мови, примітки та післямова Анатолія Єрмоленка). Київ: Лібра.
- Декларація принципів толерантності*. (1995). Схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28 сесії в Парижі 16 листопада 1995 р. Відновлено з <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>
- Йонас, Г. (2001). *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*. (Переклад з німецької мови, примітки та післямова Анатолія Єрмоленка). Київ: Лібра.
- Ласло, Е. (2021). *Глобальна криза. Це торкається кожного*. Відновлено з <https://creativesociety.com/ru/globalnyj-krizis-eto-uzhe-kasaetsya-kazhdogo/speaker/ervin-laszlo>.
- Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»*. (2015). Прийнята на сімдесятій сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 року. Відновлено з https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf.
- Рижак, Л. (2023). Сталий розвиток людства: гуманістична стратегія гідного життя. В *Філософсько-психологічні аспекти духовності у науковій, педагогічній та управлінській діяльності* (с. 5-9). Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка. Відновлено з <https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/1-Zbirnyk-Tez-29.09.2023.pdf>.
- Шидловська, Л. (2023, 02 травня). *Етика сталого розвитку – нова парадигма у боротьбі за стійке майбутнє*. Відновлено з <https://blog.liga.net/user/lshidlovskaya/article/50350/>.
- Cabezas, H. (2022). *Sustainability Ethics. Sustainability – A Comprehensive Foundation*. Retrieved from <https://eng.libretexts.org/@go/page/12078>
- Snyde, T. (2022, May 19). *We Should Say It. Russia Is Fascist*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin>

REFERENCES

- Bauman, Z., & Donskis, L. (2014). *Moral Blindness. The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity*. Kyiv: Dukh i Litera.
- Byoler, D. (2017). Reflections on Our Core in the Context of External and Internal Threats. (Translated from German, notes and afterword by Anatoly Yermolenko). *Philosophical Thought*, 2, 54-56. Retrieved from <http://www.journal.philosophy.ua/article/nid7466>.
- Cabezas, H. (2022). *Sustainability Ethics. In Sustainability – A Comprehensive Foundation*. Retrieved from <https://eng.libretexts.org/@go/page/12078>.
- Declaration of Principles on Tolerance*. (1995). Adopted by the General Conference of UNESCO at its 28th session in Paris, November 16, 1995. Retrieved from <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracijatolerantnosti.pdf>.
- Giosle, V. (2003). The Greatness and Limits of Kant's Practical Philosophy. In *Practical Philosophy in the Modern World* (pp. 19-51). (Translated from German, notes and afterword by Anatoly Yermolenko). Kyiv: Libra.

- Jonas, H. (2001). *The Principle of Responsibility: In Search of Ethics for Technological Civilization*. Kyiv: Libra.
- Laslo, E. (2021, July 21). *Global Crisis. This Affects Everyone*. Retrieved from <https://creativesociety.com/ru/globalnyj-krizis-eto-uzhe-kasaetsya-kazhdogo/speaker/erwin-laszlo>.
- Resolution “*Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*”. (2015). Adopted at the 70th session of the UN General Assembly on September 25, 2015. Retrieved from <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda203>
- Ryzhak, L. (2023). Sustainable Development of Humanity: A Humanistic Strategy for a Decent Life. In *Philosophical and Psychological Aspects of Spirituality in Scientific, Pedagogical, and Managerial Activities* (pp. 5-9). Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. Retrieved from <https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/1-Zbirnyk-Tez-29.09.2023.pdf>.
- Shydlovska, L. (2023, May 2). *Ethics of Sustainable Development – A New Paradigm in the Fight for a Sustainable Future*. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/lshidlovskaya/article/50350/>.
- Snyde, T. (May 19, 2022). *We Should Say It. Russia Is Fascist*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin>
- Vysotska, O. Ye. (2011). *Scientific and Methodological Manual*. Dnipro: Royal Print. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf